

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

СОЛОВЕЙ ОЛЕСЬ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 76.071.1(477) "20- поч. 21"Стороженко

**ТВОРЧИЙ УНІВЕРСАЛІЗМ МИКОЛИ СТОРОЖЕНКА В МИСТЕЦТВІ
УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

17.00.05 – образотворче мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури Міністерства культури та інформаційної політики України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Селівачов Михайло Романович
Національна академія образотворчого мистецтва
і архітектури,
професор кафедри теорії та історії мистецтва

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Тарасенко Ольга Андріївна
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського,
професор кафедри образотворчого мистецтва

кандидат мистецтвознавства, доцент
Міщенко Ірина Іванівна
Національна академія керівних кадрів культури
і мистецтва
доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи

Захист дисертації відбудеться 11 травня 2021 р. о 14 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради К 26.103.02 Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м. Київ, Вознесенький узвіз, 20.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м. Київ, Вознесенький узвіз, 20.

Автореферат розіслано 07 квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Н. Ю. Белічко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Творчість Миколи Стороженка є визначним явищем в образотворчому мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Його доробок у різних жанрах та видах мистецтва – монументально-декоративному малярстві, станковому живописі, книжковій графіці дозволяє говорити про універсалізм творчості митця. М. Стороженко був талановитим викладачем, з 1994 р. керував майстернею живопису та храмової культури в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури, підготував плеяду високопрофесійних фахівців.

Мистецька спадщина художника досліджувалася здебільшого в окремих аспектах, мистецтвознавці аналізували його знакові твори, робилися спроби філософського та концептуального їх осмислення. Проте, невисвітленими залишалися питання еволюції майстра в соціокультурному контексті 1960–2015 рр., педагогічна та громадська діяльність, універсалізм його творчості.

У світлі проблематики сучасного мистецтвознавства набувають усе більшої значимості дослідження деяких важливих аспектів інспірацій сучасних митців, зокрема, витоків авторського світогляду, етнокультурних джерел творчості тощо. Отже, виявляється необхідним поглибити та доповнити існуючі напрацювання науковців, а багатоплановий творчий доробок М. Стороженка потребує якісно нового, поглибленого аналізу й наступного узагальнення.

Становлення художника й еволюція його творчої манери за принципом когерентності співвідносяться з соціокультурним і суспільно-політичним аспектами контекстуального субстрату. Спадщина М. Стороженка вповні репрезентує зовнішні трансформаційні процеси відповідно до їх періодизації, відкриваючи широке поле для визначення окремих етапів розвитку творчості художника та дослідження закономірностей її стилістичних змін за жанрами й техніками. Кожному з етапів творчості митця періоду 1960–2015 рр. притаманна багатоплановість, оскільки майстер здебільшого працював паралельно в кількох видах і жанрах. Діяльність М. Стороженка означеного періоду розглядалася в попередніх дослідженнях доволі фрагментарно, значна частина робіт лишилася поза увагою науковців або згадувалася побіжно. Попри наявність цілого ряду публікацій, можемо стверджувати відсутність системного дослідження творчого, педагогічного, громадянського досвіду митця. З огляду на це мистецтвознавчий аналіз творів означеного періоду, їх систематизація й узагальнення висновків є актуальним для всебічного вивчення універсалізму творчості митця в соціокультурному контексті другої половини ХХ ст.

Таким чином, **актуальність дослідження** впливає з потреби переосмислення творчості М. Стороженка як цілісного явища у вітчизняному мистецтві другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Також актуальність зумовлено недостатнім вивченням формування світогляду та образотворчої культури М. Стороженка, педагогічної діяльності митця, нерозкритим є питання універсалізму творчості М. Стороженка в контексті національного культурно-мистецького процесу 1960–2015 рр.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з науковою темою кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури «Мистецький простір України: минуле, сучасне, майбутнє» та у відповідності до наукової теми НАОМА «Образотворче мистецтво в світовому контексті» (державний реєстраційний номер 0117 U 002222 від 1.01.2017 р.).

Мета дослідження: на основі комплексного аналізу образотворчої спадщини та педагогічної діяльності М. Стороженка 1956–2015 рр. висвітлити передумови його творчого становлення, поетапно простежити еволюцію образно-пластичної системи художника, виявити риси універсалізму творчості визначного митця та педагога в контексті вітчизняного образотворчого мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Для досягнення мети поставлено наступні **завдання:**

- проаналізувати наукову розробку проблеми для з'ясування невисвітлених питань мистецької спадщини та педагогічної діяльності М. Стороженка;
- висвітлити процес формування творчих засад художника під час навчання в ОДХУ та КДХІ протягом 1945–1956 рр.;
- охарактеризувати передумови формальних і стилістичних змін живописної манери М. Стороженка 1958–2015 рр., простежити видові та жанрові особливості його творчості;
- визначити художні та стильові особливості книжкової графіки митця 1960–1980 рр., простежити еволюцію авторського почерку;
- розглянути твори монументально-декоративного мистецтва М. Стороженка в контексті реалізації авторських візій;
- виявити особливості образно-пластичної концепції художника 1965–1990 рр. в монументальних формах мистецтва, простежити синтез традицій та інновацій в мозаїчних панно;
- дослідити специфіку експериментальних пошуків М. Стороженка в гарячій енкаустиці, висвітлити особливості художньої мови та технологічні новації храмового стінопису;
- систематизувати навчально-методичну спадщину М. Стороженка 1973–2015 рр., з'ясувати концептуальні засади програми майстерні живопису та храмової культури, визначити головні принципи його системи викладання;
- висвітлити громадську та публіцистичну діяльність митця;
- виявити вплив філософсько-творчого світогляду М. Стороженка на формування образотворчої культури молодих митців.

Об'єктом дослідження є образотворча спадщина та педагогічна діяльність М. Стороженка.

Предметом дослідження є універсалізм творчості М. Стороженка в українському мистецтві другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Хронологічні межі дослідження охоплюють часовий відтинок 1945–2015 рр., оскільки питання універсалізму творчості митця вимагають ґрунтовного дослідження всіх періодів його творчо-педагогічної діяльності.

Для виконання поставлених завдань використано наступні **методи дослідження:** *історико-культурологічний* – для аналізу історичного та

соціокультурного контексту діяльності художника; *біографічний* – для визначення численних впливів на формування світогляду й образотворчої культури М. Стороженка; *методи іконографічного, стилістичного, формально-композиційного та порівняльного аналізу творів мистецтва* – з метою дослідження образно-пластичної системи митця, виявлення специфіки експериментально-інноваційного підходу до різних жанрів і технік; *системний метод та концептуальний підхід*, що дозволили узагальнити висновки щодо універсалізму творчості М. Стороженка у вітчизняному образотворчому мистецтві другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Джерельну базу дослідження складають твори живопису, книжкової графіки та монументальний доробок М. Стороженка, публікації та видання, присвячені життю та творчості художника, його публікації та методичні розробки з фахових навчальних дисциплін, особові справи митця в НСХУ та НАМУ, спогади дружини художника Р. О. Стороженко та його брата В. А. Стороженка, свідчення колег і учнів, зібрані під час інтерв'ю, власні записи під час навчання в майстерні М. Стороженка та роботи його асистентом впродовж 1994–2015рр. Було використано фахову літературу з бібліотечних фондів НБУВ та НАОМА.

Дослідження творів М. Стороженка проведено на базі музейних фондів НАОМА, НМТШ, НМЛУ, фондів Конотопського краєзнавчого музею, Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника, Севастопольського художнього музею ім Крошицького, Яготинського краєзнавчого музею, зібрання музею М. А. Стороженка у с. В'язовому, власності родини художника, приватних колекцій. Монументальні твори митця досліджувалися на об'єктах міст Києва (ІФ та ІТФ НАНУ), Євпаторії (санаторій «Геліос», АР Крим), Сновська, смт. Лазурного Херсонської обл.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що *вперше*:

- на основі фактологічного матеріалу охарактеризовано процес становлення митця в контексті соціокультурного зрізу 1945–1965 рр.;
- спираючись на комплексний мистецтвознавчий аналіз творів М. Стороженка, в тому числі досі не аналізованих, визначено та підтверджено еволюційні процеси його авторської манери протягом 1956–2015 рр.;
- складено періодизацію творчості М. Стороженка відповідно до змін в образно-пластичній системі майстра;
- проаналізовано особливості формально-пластичних засобів станкових і монументальних творів та книжкової графіки майстра різних періодів;
- виявлено синтетичність авторського стилю художника та визначено характер стилістичних впливів на його індивідуальну манеру;
- охарактеризовано специфіку інноваційного підходу до різних жанрів і технік в образотворчій спадщині художника;
- введено в науковий обіг ряд маловідомих і неопублікованих творів митця, в тому числі ескізи нереалізованих монументальних проєктів, ілюстративних серій та композиційних пошуків;

- систематизовано навчально-методичну спадщину М. Стороженка, визначено принципи викладання та специфіку програми майстерні живопису та храмової культури в НАОМА;
- охарактеризовано громадську діяльність художника та його теоретичний доробок;
- виявлено вплив філософсько-творчої концепції М. Стороженка на формування пластичної культури молодих митців.

Уточнено:

- формально-образні вияви тенденцій «суворого стилю», бойчукізму, сезанізму, кубофутуризму, впливу українського та західноєвропейського бароко, візантійського-руського та давньоукраїнського іконопису у творах митця.

Набуло подальшого розвитку:

- вивчення факторів впливу на світоглядні засади та образотворчу культуру М. Стороженка;
- аналітичне дослідження книжкової графіки митця;
- вивчення педагогічної діяльності художника.

Практичне значення результатів роботи полягає у формуванні цілісного уявлення про еволюцію образності та універсалізм творчої особистості М. Стороженка як художника-живописця, графіка, монументаліста та педагога. Результати дослідження можуть стати базою для подальшого аналізу та систематизації його мистецької спадщини; для вивчення образотворчого процесу в Україні 1950–2015 рр. й історії художньої освіти в НАОМА. Наукові результати дослідження можуть бути використано в якості допоміжного матеріалу для навчальних програм з живопису та композиції, монументального та храмового живопису, історії українського та європейського мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ-го ст.

Особистий внесок дисертанта полягає у визначенні періодів розвитку живописної манери М. Стороженка, виявленні головних тенденцій його образно-пластичної системи в книжковій графіці та монументальному мистецтві. Уперше проаналізовано формотворчі експерименти художника 1960-х рр. Систематизовано концепцію викладання, охарактеризовано принципи методології М. Стороженка. Визначено вплив майстра на пластичний світогляд молодих митців. Усі викладені у роботі матеріали та висновки є результатом одноосібного дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи були оприлюднені на 8 наукових конференціях: Всеукраїнській науковій конференції «Микола Стороженко – художник, педагог, людина (до 90-річчя від дня народження М. А. Стороженка)» (Київ, НАОМА та НАМУ, 2018); Шостих і Сьомих Платонівських читаннях пам'яті академіка П. О. Білецького (Київ, НАОМА, 2018, 2019); Всеукраїнській науково-практичній конференції. «Педагогічна спадщина: персоналії в історії освіти НАОМА, здобутки, інновації в контексті європейської інтеграції України» (Київ, НАОМА, 2019); Всеукраїнській науковій конференції «Минуле і сучасне : мистецтвознавчі пошуки та відкриття (до 60-річчя факультету теорії та історії мистецтва)» (Київ, НАОМА, 2019); Всеукраїнській науково-практичній конференції Другого

Всеукраїнського Музейного Форуму (Переяслав-Хмельницький, 2019); International scientific and practical conference «Cultural studies and art criticism: things in common and development prospects»: (conference proceedings, November 27–28, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Гагенмейстерських читаннях. До 145 річниці від дня народження визначного українського художника-педагога В'ячеслава Розвадовського» (Кам'янець-Подільський К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2020).

Публікації. Результати дослідження оприлюднені у 17 наукових публікаціях, 7 з них увійшли до наукових фахових видань, рекомендованих МОН України (1 з них входить до переліку видань, включених до міжнародних наукометричних баз), 2 – в іноземних наукових виданнях та 8 – у збірках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження та складається зі вступу, чотирьох розділів і висновків. Обсяг основного тексту складає 179 сторінок. Список використаних джерел містить 237 позицій. Дисертація доповнена додатками: Додаток А. Ілюстрації (211 іл.); Додаток Б. Стенограма громадського обговорення енкаустичного розпису М. Стороженка «Осяяні світлом» в Інституті фізики АН УРСР; Додаток В. Список публікацій здобувача. Загальний обсяг роботи – 362 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання, сформульовано об'єкт, предмет і джерельну базу дослідження, висвітлено його методи, наукову новизну, практичне значення роботи, відомості про апробацію результатів.

У першому розділі **«Історіографія. Джерельна база. Методологія дослідження»** опрацьовано стан наукової розробки теми, визначено джерела дослідження та методологію.

У *підрозділі 1.1. «Стан наукової розробки теми»* проаналізовано публікації 1954–2020 рр., присвячені творчості М. Стороженка.

Найбільш широко різнопланову мистецьку спадщину художника подано в розвідках О. Авраменко, значна робота зі систематизації його творчого доробку проведена В. Войтовичем. Діяльність митця в період «хрущовської відлиги» розглянуто в роботах Л. Смирної, релігійно-філософський аспект його образотворчості висвітлено у розвідках Д. Степовика, М. Цимбалюка, Ю. Хурса. На енкаустичному розписі «Осяяні світлом» зосереджуються ряд науковців, зокрема, І. Злобіна, В. Могилевський, О. Федорук, доробок майстра в контексті Шевченкіани аналізує М. Юр.

Праці Г. Скляренко та О. Цугорка присвячено внеску художника в монументальне мистецтво України ХХ ст. і діяльності майстерні живопису та храмової культури в НАОМА. Теоретичні та методологічні основи мистецької школи М. Стороженка аналізують Л. Муляр та М. Зенькова. У підрозділі розглянуто й ряд кваліфікаційних дипломних робіт ФТІМ НАОМА,

присвячених творчості майстра, зокрема, М. Агаджанової, О. Блінкової та Л. Фесенко.

На сьогодні висвітлено окремі аспекти творчості майстра, проведено мистецтвознавчий аналіз знакових творів, спроби філософського та концептуального їх осмислення. Проте, невисвітленими залишаються питання еволюції майстра в соціокультурному зрізі 1950–2015 рр., педагогічна та громадська діяльність, універсалізм його творчості. Аналіз джерел засвідчив, що дана тема потребує проведення подальшого ґрунтовного дослідження, уточнення, систематизації та узагальнення наявного фактологічного матеріалу, доповнення новими даними формально-змістового аналізу цілого ряду мистецьких творів майстра.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база» визначено джерела, залучені для проведення даного дослідження. Основний ресурс джерельної бази складають живописні, графічні та монументальні твори М. Стороженка, аналіз яких дозволив поетапно простежити еволюцію образності та підтвердити універсалізм творчості майстра. Вагому частину джерельної бази становлять наукові розвідки творчості митця, його власні публікації й методичні розробки.

Важливим джерелом дослідження стали записи дисертанта під час навчання в майстерні М. Стороженка та роботи його асистентом у 1994–2015 рр., спогади родини художника, колег і учнів майстра, зібрані під час інтерв'ю.

У підрозділі 1.3. «Методологія дослідження» визначено відповідну до мети та завдань дисертації методологію, що базується на комплексному концептуальному підході та використанні методів формально-композиційного, стилістичного, іконографічного та порівняльного аналізу. Задіяні також біографічний, історико-культурологічний методи та системний підхід у вивченні мистецької спадщини М. Стороженка.

Другий розділ «Становлення М. Стороженка у культурно-мистецькому середовищі України» присвячено формуванню засад образності митця, аналізу видових та жанрових особливостей його творчості, принципам художнього вислову у станковому живописі, еволюції художньої мови й інтерпретації наративу у книжковій графіці.

У підрозділі 2.1. «Формування творчих засад М. Стороженка під час навчання в ОДХУ та КДХІ» розглянуто періоди навчання художника в ОДХУ (1945–1950) та КДХІ (1950–1956), визначено впливи на становлення творчої особистості. Зокрема, йдеться про навчання М. Стороженка у видатних митців М. Шелюти, М. Жука, Л. Мучника в Одесі, де закладалася його живописна манера та вперше означилися риси універсалізму творчості. Розглянуто специфіку соціокультурних процесів 1945–1956 рр. і потужного культурного фону, в контексті яких проходило становлення митця. Вплив плеяди видатних майстрів періоду навчання художника в КДХІ: С. Григор'єва, М. Шаронова, Т. Яблонської виявився у формуванні графічної загостреності образів, становленні живописця на досвіді колоризму Кричевського, прагненні до характерності та високого психологізму. Аналіз живописних творів М. Стороженка 1956–1965 рр. засвідчив спрямованість його мистецького пошуку на сюжетність і драматургію в форматі побутового жанру соцреалізму.

У підрозділі 2.2. «Видові та жанрові особливості у творчому поступі митця» досліджено процес розвитку образності М. Стороженка 1958–2015 рр. Виявлено, що шістдесятництво вплинуло на трансформацію світогляду М. Стороженка. Виявлено, що творчість майстра кінця 1960-х – початку 1970-х рр. розвивалася у річищі національного андеграунду. Аналіз живописних творів 1960-х рр. показав, що митець активно поєднував формальні засади народного та професійного мистецтва, звертався до принципово нової естетики «суворого стилю», ремінісценцій сезанізму. Предметом творчого пошуку митця стали геометрія та ритміка форм, проблеми пропорцій, просторової побудови композиції. Митець остаточно відійшов від принципів фабульності, переосмислив пластику бойчукізму; в етапних монументальних роботах кінця 1960-х рр. він досяг мистецького синтезу символізму, епічності та метафоричності форм.

У підрозділі 2.3. «Станковий живопис: тематичні та формальні принципи художнього вислову» простежено еволюційні зміни живописної манери М. Стороженка, окреслено параметри соціокультурного контексту 1950–2015 рр. Живописний доробок митця 1951–2015 рр. поділено на періоди відповідно до змін парадигми образності художника. Досліджено формально-пластичні пошуки майстра 1970-х рр., які зумовили стильовий реверс до авангардних течій, використання принципу деконструкції, що кореспондує з аналітичним мистецтвом П. Філонова. Роботи 1972–1978 рр. вирішено на засадах бойчукізму, твори 1980–1990 рр. виявили тенденції принципів Ренесансу, формальні та стилістичні особливості живописних робіт 2000–2004 рр. засвідчили звертання М. Стороженка до барокових традицій. Проаналізовано серії «Амазонія» та «Орфей», виявлено формально-естетичні візії митця у вирішенні античної тематики. У підрозділі розглянуто художню мову митця 2007–2015 рр., ґрунтуючись на дослідженні образності та філософських аспектів поліптиху «Передчуття Голгофи». Визначено, що майстер підійшов до Євангельської теми через ремінісценції з Леонардо да Вінчі та діалогічність з С. Далі. Обґрунтовано, що митець акумулював різні стильові течії, синтезуючи їх в унікальний авторський стиль.

У підрозділі 2.4. «Книжкова графіка: художні та пластичні підходи в інтерпретації наративу» досліджено розвиток образної мови художника в книжковій графіці 1958–2004 рр. Твори кінця 1950 – початку 60-х тяжіють до журнальної графіки з обрізною ілюстрацією. З 1965 р. у роботах М. Стороженка з'явилися монументальність і водночас вишуканість («Олень Август» Є. Гуцала), суголосні монументально-декоративному мистецтву традиції народного лубка з використанням грубої лінії та фронтальності планів («Льодяний музикант» Л. Ляшенка, «Гуси-лебеді летять. Щедрий вечір» М. Стельмаха, збірка «Люба мати»). Простежено звертання митця до пластичних принципів авангардизму («Під оборогами» І. Франка, «Пригоди жука-носорога» К. Паустовського, «Фортеця» Л. Бразова). З 1970-х митець перейшов до умовності формальних вирішень («В катакомбах» Л. Українки) та геометричної абстракції («Іванко і Чугайстир» М. Коцюбинського), виявив бароковий динамізм власної образності («Сонети» І. Франка), що засвідчило

докорінну зміну його творчої парадигми. Впродовж 1980-х рр. художник синтезував авторську техніку на основі левкасу та холодної енкаустики для масштабної роботи над «Українськими народними казками», протягом 1985–2004 рр. створив серію з 42-х графічних робіт до «Кобзаря» Т. Шевченка, що засвідчило синтез мистецького та духовного переосмислення автором цієї знакової книги.

Третій розділ «Своєрідність пластичної концепції М. Стороженка у монументальних формах мистецтва» присвячено дослідженню монументальної спадщини митця 1965–1990 рр.

У підрозділі 3.1. «Монументально-декоративне мистецтво як простір реалізації авторських візій» розглянуто монументальний доробок митця, простежено процес розвитку його формально-пластичної концепції протягом 1965–1990 рр. Охарактеризовано тенденції вітчизняної монументалістики, означено соціокультурний контекст даного періоду. Виявлено, що у своїх творах М. Стороженко рефлексував до суспільної місії монументального мистецтва як маркера національної культури. Після першого досвіду 1965 р. в парадигмі соцреалізму експериментальний пошук митця було скеровано на образно-пластичну трансформацію площини, поєднання традиції візантійської мозаїки й українського мистецтва з власними технічними розробками. В середині 1970-х рр. майстер звертався до художньої мови кубофутуризму, асимілював фольклорну декоративність, пластичні принципи бойчукізму та європейського модернізму, переосмислював стилістику Ренесансу та бароко.

Аналіз монументальних творів кінця 1970–1990-х рр. дозволив з'ясувати, що художник розробляв проблему поліхромного синтезу монументального живопису й архітектури, продовжував розвивати концепт форми й антиформи. Вирішення теми «Трійці» на баневій сфері з позицій сучасності в поєднанні барокової та візантійської традицій підтвердило закономірність реалізації синтезу монументального мистецтва й архітектури від світського до сакрального, як шлях особистого духовного розвитку митця.

У підрозділі 3.2. «Мозаїчні панно як синтез традицій та інновацій» проаналізовано мозаїчні твори М. Стороженка 1965–1990 рр., досліджено технічні та технологічні інновації, оглянуто соціокультурний контекст періоду. На основі аналізу мозаїчних панно «Львівське Ставропігійське братство XVI–XVII ст.» та «Києво-Могилянська Академія XVII–XVIII ст.» для ІФ АН УРСР визначено тенденції художньої мови, що виявилися в умовності стилю, декоративній структурованості плями, лінійно-ритмічній організації образу. В середині 1970-х рр. на ряді об'єктів майстер звертався до поєднання технік мозаїки, вітражу та глазурованої кераміки. Виявлено, що в кінці 1980-х – на початку 1990-х рр. у мозаїчному панно «Україна скіфська – Еллада степова» митець здійснив синтез «зміст-форма-технологія», а саме: втілював історичну візію України в контексті античного Причорномор'я, досягнув балансу предметності з абстрагованими геометричними структурами, вдосконалив власний «обернений» метод набору мозаїки.

У підрозділі 3.3. «Авторська рецепція гарячої енкаустики в монументальних творах Миколи Стороженка» досліджено формально-композиційне вирішення

та технологічні аспекти процесу створення розпису «Осяяні світлом» у купольному просторі адмінкорпусу ІТФ АН УРСР 1979–1981 рр. Художник органічно пов'язав геометричну складову ритмізованих форм з виразною пластикою кожної фігури. Особлива експресія поряд з чіткою логічною побудовою кореспондує до ідей М. Бойчука, граничну виразність форми сполучено з глибоким психологізмом портретів. Виявлено, що митець розробив авторську рецепцію давньої техніки гарячої енкаустики на основі сучасних матеріалів та технічних засобів.

У підрозділі 3.4. «Храмовий стінопис М. Стороженка 1990-х років» досліджено традиційні та інноваційні підходи у вирішенні монументального розпису «Пресвята Трійця з чотирма архангелами» 1997–1999 рр. у куполі церкви Св. Миколи Притиска в Києві, виконаного в техніці холодної енкаустики. Визначено, що митець розширив канонічне поле монументального ікономалярства, переосмислив з позицій сучасності тему «Трійці» на баневій сфері. Знайдене концептуальне рішення відповідало літургійним потребам православного храму й авторським необароковим візіям, потужну систему розподілу світла й тіні митець використав для об'ємного трактування форми та посилення драматургії образу. Обґрунтовано, що в органічному синтезі барокової та візантійської традицій М. Стороженко створив власну концепцію необароко.

Четвертий розділ «Педагогічна діяльність Миколи Стороженка» присвячено розгляду навчально-методичної спадщини митця, його громадської діяльності та есеїстики.

У підрозділі 4.1. «Принципи та методи викладання у майстерні монументального живопису (1973–1994) та майстерні живопису і храмової культури (1994–2015) НАОМА» розглянуто особливості системи викладання М. Стороженка. Визначено, що у програмі майстерні художник об'єднав релігійний та академічний концептуальні напрямки у форматі «Візантія – українське бароко – академізм». Академізм лишався базовим чинником, з відповідною переорієнтацією програми з композиції. З'ясовано, що академічні постановки художник виводив за межі ізолюваного студіювання форми; зберігаючи пріоритет академізму, майстер залучив до навчального процесу ідею просторової ситуації як антитези ілюзії планів, традиційної для жанрової картини. Виявлено, що з метою розвитку пластичного світогляду студентів М. Стороженко сформулював ряд визначень та практичних мистецьких прийомів, які утворили конструктив його системи викладання.

У підрозділі 4.2. «Громадська діяльність та есеїстика Миколи Стороженка» розглянуто громадську діяльність художника 1961–2015 рр., охарактеризовано його роботу у сфері мистецтва та культури. На основі фактологічного матеріалу систематизовано теоретичний доробок митця. Виявлено, що тексти М. Стороженка вповні репрезентують його філософський підхід до проблематики сучасного мистецтва.

У підрозділі 4.3. «Вплив філософсько-творчого світогляду майстра на художнє мислення та формування пластичної культури молодих митців» висвітлено спогади учнів та колег майстра. Виявлено, що визначальною рисою

М. Стороженка як викладача було сприйняття авторської концепції студента з її подальшою візуальною трансформацією, максимальне розкриття творчого потенціалу.

Простежено творчий шлях ряду учнів М. Стороженка. Визначено, що спосіб мислення митця, образотворчі принципи, методика викладання, технологічні інновації закладали світоглядне та мистецьке підґрунтя для великого кола його студентів, які реалізували свій талант в різних напрямках образотворчості, а саме: світський та храмовий стінопис, мозаїки, розписи в техніці гарячої та холодної енкаустики, іконописне малярство, вітраж, скульптурний рельєф, сценографія, інсталяції, contemporary art, станковий живопис, графіка.

ВИСНОВКИ

1. За результатом аналізу наукової розробки теми та опрацювання літературних джерел, присвячених творчості М. Стороженка, виявлено, що його діяльність як художника-практика, педагога та керівника майстерні живопису та храмової культури в НАОМА представлено в періодиці та фахових виданнях 1954–2020 рр., проведено мистецтвознавчий аналіз найбільш значних творів майстра. Встановлено, що потребують подальшого ґрунтовного дослідження питання про багатопланову творчість М. Стороженка як цілісне явище у вітчизняному соціокультурному просторі, еволюцію його образності, педагогічну діяльність, громадянський досвід митця. Необхідні систематизація та уточнення з наступним узагальненням наявного фактологічного матеріалу, доповнення новими даними формально-композиційного, стилістичного та змістового дослідження цілого ряду творів майстра.

2. Окреслено етапи формування творчих засад М. Стороженка на основі вивчення фактологічного матеріалу та аналізу живописних творів 1945–1956 рр. Визначено чинники впливу на становлення його творчої особистості, серед яких насамперед навчання у плеяди видатних майстрів та комплекс трансформаційних суспільно-політичних процесів даного періоду. Навчання в ОДХУ (1945–1950) у М. Шелюти, М. Жука, Л. Мучника стало базовим для закладення живописного колоризму М. Стороженка, зумовило високу культуру творчості майстра, в цей період вперше означилися риси універсалізму його творчості. З'ясовано, що у період навчання в КДХІ (1950–1956) під керівництвом С. Григор'єва, М. Шаронова, Т. Яблонської сформувалася живописна манера художника, виробилися загальна тональна культура, прагнення до характерності та психологізму образів.

3. Досліджено видові та жанрові особливості у творчості М. Стороженка, визначено передумови еволюційних змін його живописної манери. На основі аналізу творів 1958–1965 рр. з'ясовано, що творчість художника протягом перехідного періоду розвивалася в рамках побутового жанру соцреалізму («Корсунська битва» та «Шевченко серед сучасників» у співавторстві з М. Прокопенком, «Польовий стан», «Берізка»).

Розглянуто станковий живопис майстра 1965–2015 рр., цей період поділено на чотири відтинки відповідно до специфіки мистецьких пошуків. З'ясовано,

що шістдесятництво вплинуло на трансформацію світогляду, сформувало національну та громадянську позицію митця.

Визначено, що творчість М. Стороженка 1965–1970 рр. розвивалася у річищі національного андеграунду. Митець відходив від засад побутового жанру, звертався до принципово нової естетики «суворого стилю» («Ранок на польовому стані») та ремінісценцій сезанізму («Село Щербанівка»), переосмислював художню мову бойчукізму.

З'ясовано творчі орієнтири майстра на початку 1970-х рр. В цей період митець працював у форматі європейського модернізму. Визначено, що стильовий реверс до авангардних течій, зокрема, мистецтва П. Філонова та Дж. Северіні, зумовлено формальними та пластичними експериментами майстра, поєднанням аспектів інформаційно-змістового плану та оригінальної художньої образності («Фізики»).

Проаналізовано значну кількість творів М. Стороженка 1972–1990 рр. Роботи майстра 1970-х рр. базуються на засадах бойчукізму, портрети 1980–1990 рр. тяжіють до силуетної вишуканості, фресковості, лінії властива лапідарність («Портрет матері», «Дівчина у хустці», «Портрет Раїси Стороженко на рожевому тлі», «Портрет Галини Карпенко»).

Виявлено, що на початку 2000-х рр. у живописній манері художника з'явилися тенденції до алегоричності та барокового трактування теми. Досліджено особливості стилістики серій «Амазонія» та «Орфей», визначено експериментальне поле пластичних візій митця у вирішенні античної тематики.

Визначено зміни художньої образності М. Стороженка впродовж 2005–2015 рр. на основі аналізу останнього завершеного твору «Передчуття Голгофи». Поліптих став вершиною мистецького осмислення майстром Нового Заповіту, через ремінісценції з Леонардо да Вінчі та діалогічність з С. Далі. Реалізм образного ряду він органічно поєднав з алегоріями та метафорами в асоціативному образотворенні. З'ясовано, що митець акумулював різні, часом протилежні стильові течії, синтезуючи їх в унікальний авторський стиль.

4. Спираючись на аналіз фактологічного матеріалу та графічної спадщини художника 1958–2004 рр. з'ясовано, що наприкінці 1950-х поряд зі станковим живописом митець активно працював у книжковій графіці, опанував техніки лінористу й офорту. Твори М. Стороженка кінця 1950–60-х тяжіють до журнальної графіки з обрізною ілюстрацією. Проаналізовано значну кількість ілюстративних робіт 1965–1970 рр. та визначено характерні для цього періоду риси монументальності з одночасною вишуканістю, що засвідчило зростання майстерності та зміну пріоритетів митця («Олень Август» Є. Гуцала).

На основі аналізу графічних творів майстра другої половини 60-х рр. **XX ст.** виявлено, що його образність розвивалася в форматі стрімкого відходу від нарративу. Художник застосовував традиції народного лубка з використанням грубої лінії та фронтальності планів («Льодяний музикант» Л. Ляшенка, «Гуси-лебеді летять. Щедрий вечір» М. Стельмаха, збірка «Люба мати»), вдавався до ремінісценцій творчості П. Філонова («Під оборогами» І. Франка, «Пригоди жука-носорога» К. Паустовського, «Фортеця» Л. Бразова).

Досліджено специфіку змін формально-композиційного вирішення графічного аркушу. Аналіз ілюстративних серій 1970–1979 рр. виявив перехід митця до умовності пластичних вирішень («В катакомбах» Л. Українки, «Помста» Б. Харчука) та геометричної абстракції («Іванко і Чугайстир» М. Коцюбинського), що репрезентувало модерністський пошук і засвідчило докорінну зміну парадигми його образності.

На основі стилістичного та формально-композиційного аналізу книжкової графіки 1972–1984 рр. виявлено значну трансформацію авторського почерку М. Стороженка. Митець розширив експериментальне поле, що виявилось у новому підході до концепції вирішення та виборі техніки «туш, перо» за принципом максимального заповнення аркушу («Фата Моргана» М. Коцюбинського), розкритті можливостей літографії в передачі художньої виразності («Серед степів. День на пастівнику» П. Мирного). Свідченням потужної еволюції стилю М. Стороженка став ілюстративний ряд до «Сонетів» І. Франка, що виявив бароковий динамізм образності майстра. З'ясовано, що впродовж 1980 рр. художник синтезував авторську техніку на основі левкасу та холодної енкаустики для масштабної роботи над «Українськими народними казками». Протягом 1985–2004 рр. митець створив серію з 42-х графічних творів до «Кобзаря» Т. Шевченка, що засвідчило синтез мистецького та духовного переосмислення автором цієї знакової книги. Підсумковим проектом досвіду майстра в книжковій графіці стало видання 2014 р. «Мій Шевченко», де він виступає як есеїст, художник-ілюстратор, автор дизайн-концепту книги.

Визначено, що книжковій графіці М. Стороженка притаманні всі характерні риси та тенденції розвитку української графіки цього періоду, а саме – поступова трансформація та відхід від нарративного наслідування принципів станкової картини.

5. Досліджено своєрідність образотворчості М. Стороженка у монументальних формах мистецтва. На основі аналізу творів 1960–1990 рр. виявлено, що митець визначав суспільну місію монументального мистецтва як маркер національної культури. Простежено чотири періоди з характерною специфікою образотворчих і технологічних пошуків митця. Виявлено, що перші об'єкти художника відповідали стереотипам української монументалістики кінця 1950 – середини 1960 рр., тема трактувалася спрощено, з максимальною декоративною площинністю (панно «Космос» та «Народ-герой» у співавторстві з Г. Довженком та М. Василенком).

У роботах 1968–1971 рр. експериментальний пошук митця було спрямовано на образно-пластичну трансформацію площини як синтезу мистецтв, із застосуванням широкого спектру технік та матеріалів. У проекті для ІФ АН УРСР (мозаїчні панно «Києво-Могилянська Академія XVII–XVIII ст.», «Ставропігія. Львівське ставропігійське братство XVI–XVII ст.») майстер свідомо відійшов від плакатності вислову, граничної лапідарності форм і мінімальної колірної розтяжки, поєднав традиції візантійської мозаїки та народного мистецтва з власними технічними розробками.

На основі монументальних творів М. Стороженка середини 1970-х досліджено напрями новаторства формальних вирішень і технологій, що

виявились у застосуванні високого виносного рельєфу з метою підсилення тональної гри мозаїки (панно «Людина і природа», «Творча праця»). Засадничим принципом творчості художника у даний період став синтез архітектури та монументального мистецтва як засіб організації просторового середовища (панно «Знаки Зодіаку»). Майстер об'єднав у композиційному строї техніки мозаїки, глазурованої кераміки та вітраж, що типологічно наближує твір до мистецьких візій Ф. Леже та народного мистецтва.

Досліджено зміну пріоритетів митця в напрямку переосмислення та трансформації стилістики Ренесансу та бароко в кінці 1970–1980 рр. Виявлено, що у пошуках техніки розпису підкупольного простору в ІТФ АН УРСР (енкаустичний розпис «Осяяні світлом») М. Стороженко розробив авторський варіант техніки гарячої енкаустики, експериментував з різними засобами передачі просторовості й перспективної побудови зображень. На засадах фольклорної декоративності, принципів бойчукізму та європейського модернізму майстер поєднав геометрію ритмізованих форм з максимальною виразністю.

Проаналізовано стилістику та технологічні новації ряду монументальних творів М. Стороженка 1987–1991рр., виявлено зміни в формально-образній концепції митця. Художник розвинув ідею синтезу форми й антиформи в реалізації історичної візії України в контексті античного Причорномор'я (мозаїчне панно «Україна скіфська – Еллада степова»), використав формат геометричної абстракції з активним пластичним конфліктом та кількома сюжетними центрами.

Охарактеризовано специфіку технології та розвиток концепції необароко М. Стороженка в 1997–1999 рр. Розглянуто стилевий синтез барокової та візантійської традицій в монументальному розписі куполу церкви Св. Миколи Притиска в Києві («Пресвята Трійця з чотирма архангелами»). З'ясовано, що митець розширив канонічне поле монументального ікономалярства, його концептуальне рішення відповідає літургійним потребам православного храму й естетичним необароковим візіям.

6. Досліджено викладацьку діяльність М. Стороженка в НАОМА 1973–2015 рр. Протягом 1973–1994 рр. художник викладав рисунок, живопис і композицію на V курсі майстерні монументального живопису, де втілював засади вільного експериментального простору. В період 1994–2015 рр. М. Стороженко був керівником майстерні живопису та храмової культури, створеної за його активної участі в НАОМА. Аналіз навчально-методичних матеріалів показав, що митець розробив програму, орієнтовану насамперед на освоєння канонічної системи іконостасу; створення релігійно-історичних станкових полотен на основі синтезу мистецтв; написання творів в інтер'єрі храму; реставрації давніх творів сакрального мистецтва. Визначено, що митець об'єднав релігійний та академічний концептуальні напрямки на засадах барокової стилістики. Академізм лишався базовим чинником, з відповідною переорієнтацією композиції, проте всі академічні завдання художник виводив за межі ізолюваного студіювання форми, залучивши до навчального процесу ідею просторової ситуації як антитези ілюзії планів. З'ясовано, що за відправний

елемент системи викладання М. Стороженко обрав іконостас, ввів на III курсі ґрунтовне вивчення візантійського стилю та українського бароко з метою опанування методологією іконопису. В академічній програмі постановок (рисунок, живопис) художник дотримувався обов'язкової сумісності з релігійним ладом іконостаса.

Виявлено, що з метою розвитку образотворчого світогляду студентів художник розробив і сформулював власну систему понять, визначень і практичних мистецьких прийомів, що утворили конструктив його методики викладання. На основі фактів і власних спостережень акцентовано, що майстер залучав студентів до роботи на об'єкті, це надавало молоді практичний досвід роботи з матеріалом, тектонікою стіни та архітектурним середовищем у форматі колективної роботи. Як викладач М. Стороженко ставив за мету максимальне розкриття творчого потенціалу кожного студента. На сьогодні маємо цілий ряд відомих творів значних майстрів – його учнів. Це світський та храмовий стінопис, мозаїка, енкаустика, іконопис, вітраж, рельєф, станковий живопис, графіка, сценографія, contemporary art.

Розглянуто громадську діяльність художника, на основі фактологічного матеріалу охарактеризовано теоретичний доробок митця. Виявлено, що тексти репрезентують його філософський підхід до проблематики сучасного мистецтва.

В дослідженні обґрунтовано думку, що творчості Миколи Стороженка притаманні всі риси універсалізму, що вирізняє його в національному образотворчому просторі та позиціонує як значне явище в українському мистецтві середини ХХ – початку ХХІ ст.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях, рекомендованих МОН України

1. Соловей О. «Золоте руно» Миколи Стороженка // Мистецтвознавство України / Академія мистецтв України Ін-т проблем сучасн. мист-ва АМ України. Київ, 2008. Вип. 9. С. 38–44.
2. Соловей О. Феномен творчо-педагогічної діяльності // Мистецтвознавство України / Академія мистецтв України Ін-т проблем сучасн. мист-ва АМ України. Київ, 2009. Вип. 10. С. 338–345.
3. Соловей О. Купол Пресвятої Трійці // Художня культура. Актуальні проблеми / Ін-т проблем сучасн. мист-ва НАМ України. Київ, 2010. Вип. 7. (Індекс РІНЦ)
4. Соловей О. До історії створення енкаустичного розпису М. А. Стороженка «Осяяні світлом» // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та наук.-метод. праці / НАОМА. Київ, 2013. Вип. 21. С. 146–156.
5. Соловей О. Мозаїчне панно «Україна Скіфська – Еллада степова» Миколи Стороженка. Архітектоніка пластичного простору // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та наук.-метод. праці / НАОМА. Київ, 2018. Вип. 27. С. 215–220.

6. Соловей О. Особливості книжкової графіки Миколи Стороженка 1958–1970 років // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та наук.-метод. праці / НАОМА. Київ, 2019. Вип. 28. С. 142–148.
7. Соловей О. Монументальне мистецтво М. Стороженка як синтез традицій та інновацій // Художня культура. Актуальні проблеми / Ін-т проблем сучасн. мист-ва НАМ України. Київ, 2020. Вип. 16. С. 103 – 107.

Статті в іноземних наукових виданнях

8. Соловей А. Педагогическая деятельность Н. А. Стороженко: история и концепция мастерской живописи и храмовой культуры // Питання мастацтвазнавства, етнології і фальклористики. Вип. 28 / Центр дослідження беларуской культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі; навук. рэд. А. І. Лакотка. Мінск: Права і эканоміка, 2020. – 444 с. – С. 423–429.
9. Соловей О. Пластичні трансформації станкового живопису Миколи Стороженка: від «суворого стилю» до метафізики картинної площини // East European science journal # 8(60), 2020, – Warsaw, Poland – С. 8–14.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Соловей О. Особливості ідейно-символічного наповнення програми мозаїчного панно М. Стороженка «Україна скіфська – Еллада степова» / Микола Стороженко – художник, педагог, людина: Зб. тез доп. наук.-практ. конф. Київ, 2018. 37 с.
11. Соловей О. До історії створення мозаїчних панно М. Стороженка «Києво-Могилянська Академія 17–18 ст.» та «Львівське братство. Ставропігія 16–17 ст.» / Шості Платонівські читання. Пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998): Тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ: Видавництво Людмила, 2019. С. 42–43.
12. Соловей О. Творчо-педагогічна діяльність Миколи Стороженка в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури (1973–2015 рр.) / Педагогічна спадщина: персоналії в історії освіти НАОМА, здобутки, інновації в контексті європейської інтеграції України: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: КИТ, 2019. С. 61–65.
13. Соловей О. Книжкова графіка Миколи Стороженка // Сьомі Платонівські читання. Пам'яті академіка Платона Білецького (1922–1998): Тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ: СПД Чалинська Н. В., 2020. С. 149.
14. Соловей О. Мозаїки Миколи Стороженка: Технологічний аспект // Минуле і сучасне: мистецтвознавчі пошуки та відкриття: Тези доп. Всеукр. наук. конф. 12 черв. 2019 р.
15. Соловей О. Творча спадщина Миколи Стороженка: Меморіальний музей в селі В'язовому. Історія створення та особливості експонування // Другий Всеукраїнський Музейний Форум: Матер. наук.-практ. конф.: Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 210–213.

16. Соловей О. В. Аналіз структури композиції мозаїки М. Стороженка «Україна скіфська – Еллада Степова». С. 242–246 // International scientific and practical conference «Cultural studies and art criticism: things in common and development prospects» : conference proceedings, November 27– 28, 2020. Venice: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2020. 264 pages.
17. Соловей О. Особливості педагогічної системи Миколи Андрійовича Стороженка // Гагенмейстерські читання. До 145 річниці від дня народження визначного українського художника-педагога В'ячеслава Розвадовського: Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. К-ПНУ ім. І. Огієнка, 19–20 листопада. 2020 р. Кам'янець-Подільський : Видавець Панькова А. С. 2020. – С. 130–132.

АНОТАЦІЯ

Соловей О. В. Творчий універсалізм Миколи Стороженка в мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.05 – образотворче мистецтво. – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ, 2021.

Працю присвячено дослідженню образотворчої та педагогічної спадщини М. Стороженка. Наукова новизна полягає у вивченні еволюції образної системи митця в соціокультурному зрізі 1945–2015 рр., базуючись на мистецтвознавчому аналізі його живописних, графічних та монументальних творів, а також систематизації педагогічної спадщини. За результати аналізу та узагальнень визначено витoki живописної манери, мистецького універсалізму, стилістичних змін образності митця. Простежено еволюцію авторського почерку в книжковій графіці художника, виявлено особливості пластичної концепції, синтезу традиції та інновацій в монументальних формах мистецтва. Висвітлено громадську діяльність художника, проаналізовано його теоретичний доробок. Систематизовано навчально-методичну спадщину М. Стороженка, визначено основу його системи викладання та вплив майстра на пластичний світогляд молодих митців. Розглянуто громадську діяльність художника й охарактеризовано теоретичний доробок митця. Виявлено, що тексти митця репрезентують його філософський підхід до проблематики сучасного мистецтва.

Наведені у дисертації дослідження та висновки дають змогу сформувати цілісне уявлення про універсалізм творчості М. Стороженка в українському мистецтві середини ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: Микола Стороженко, станковий живопис, книжкова графіка, монументальне мистецтво, енкаустика, храмовий живопис, педагогічна діяльність, соціокультурний простір, універсалізм.

ABSTRACT

Solovei O.V. Mykola Storozhenko's Creative Universalism in the Art of Ukraine of Second Half of XX Century and at the Beginning of XXI. — Qualifying scientific work on the rights of manuscript. Thesis in support of the candidature for a degree in art studies by specialty 17.00.05 – Fine arts. — National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, 2021.

The work is devoted to the study of artistic and educational heritage of Mykola Storozhenko. The scientific novelty lies in determining the evolution of the artist's signature style in the social and cultural context of 1950–2015 on the basis of thorough art analysis of paintings, graphic art and monumental works, as well as in the systematization of his educational and methodological heritage.

The formation of M. Storozhenko's creative principles was considered, the influence of education at OSAC and KSAU, as well as the social and cultural processes of 1945–1956 on his formation and development was determined. The viewing and genre features of the artist's work have been studied, and the formal and plastic principles of the 1960s and early 1970s have been identified that have manifested in experimental searches within the framework of European modernism.

The tendencies to allegorical and baroque interpretation of the topic in the beginning of 2000–2004 were traced. The analysis of the series "Amazon" and "Orpheus" allowed to outline the experimental field of plastic visions of the artist in solving ancient themes. The changes in the artistic imagery of M. Storozhenko in 2005–2013 were determined on the basis of analysis of the polyptych named "Anticipation of Golgotha". It was found that the artist accumulated different stylistic trends, synthesizing them into unique author's signature style.

The artistic and plastic features of M. Storozhenko's book graphic art of 1958-2004 were considered. The analysis of illustrative series of 1970–1979 testified to the transition from narrative to conventional plastic solutions and geometric abstraction, which represented the modernist search and witnessed a radical change in the paradigm of the artist's imagery.

The development of M. Storozhenko's plastic concept in monumental art forms and the specifics of his technological developments were studied. Based on the art analysis of mosaic panels "Kyiv-Mohyla Academy of the 17th–18th centuries" and "Lviv Stavropegial Brotherhood of the 16th–17th centuries", the direction of the artist's search for the period 1968–1971 was determined, which consisted in the sphere of figurative and plastic transformation of the plane as a synthesis of different kinds of arts. Formalistic, compositional and technical innovations of the master of 1977–1981 was determined on the basis of the analysis of the "Illuminated by light" encaustic painting. The artist experimented with the means of conveying space and perspective, developed own author's version of the technique of hot encaustic painting.

The analysis of the panel “Scythian Ukraine - Steppe Greece” showed the changes in formalistic and figurative system of the artist in 1987–1991, revealed the principles of synthesis of the form and antiform in the implementation of historical vision of Ukraine.

The development of the concept of Neo-Baroque by M. Storozhenko in 1997–1999 was traced and on the basis of the analysis of painting “Holy Trinity with four archangels”, the synthesis of Baroque and Byzantine traditions was revealed.

The public activity of the artist was considered and his theoretical work was characterized. The educational activity of the artist was investigated. Based on the program of M. Storozhenko’s painting and temple culture workshop at the National Academy of Fine Arts and Architecture, it was determined that his educational system includes principles of academic tradition, analytical rethinking of European and domestic modernism, Ukrainian iconic painting, Medieval and Baroque art. Directing the development of worldviews and artistic potential of the students, the artist aimed to help them to form their own unique style.

In the thesis, it was proved that the universalism of M. Storozhenko’s work positions him as a significant phenomenon in the national art space of the middle of the XX – beginning of the XXI century.

Key words: Mykola Storozhenko, easel oil painting, book graphic arts, monumental art, encaustic painting, temple art, educational work, social and cultural space, universalism.

Наукове видання

Підписано до друку 01. 04. 2021. Формат 60x84 1/16. Папір др. апарат.

Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,9. Зам. 263. Тираж 100.